

Ks. Mieczysław Polak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0003-3381-189X

PREZBITEROLOGIA PASTORALNA

Zarys problematyki

PASTORAL PRESBYTEROLOGY. OVERVIEW OF ISSUES

ABSTRACT:

The contemporary Church is experiencing an undeniable crisis of the pastoral identity of the priest. This crisis, however, does not imply a decrease in the significance of priestly ministry to the life and development of Church communities. Indeed, thanks to the ministry of official priesthood exercised in its fullest dimension by presbyters, the Church remains in an inner communion with Christ and receives his grace. An understanding of the bearing of pastoral ministry on the ecclesial community contributed to a systematic crystallizing – on the basis of the Christian tradition – of the elementary framework of pastoral presbyterology i.e. the science of the presbyter as a preacher of the word, the minister of sacraments and the leader of the community of the faithful entrusted to his care. The pastoral presbyterology that emerges from the magisterial pronouncements is naturally not of a “bookish” character. Thus, it requires systematization and organization. The present study is an attempt to meet this task in accordance with the methodological requirements of scholarly pastoral reflection on the daily growth of the Church in the power of the Holy Spirit in the context of history.

Współczesny Kościół przeżywa niezaprzeczalny kryzys pastoralnej tożsamości kapłana. Jednakże kryzys ten nie oznacza pomniejszenia znaczenia posługi kapłańskiej dla życia i rozwoju wspólnot kościelnych. Istotnie, dzięki posłudze kapłaństwa urzędowego, sprawowanej w najpełniejszym wymiarze przez prezbiterów, Kościół pozostaje w wewnętrznej komunii z Jezusem Chrystusem i otrzymuje Jego łaskę. Zrozumienie wpływu posługi pasterskiej na wspólnotę kościelną przyczyniło się do systematycznego wykrystalizowania – na bazie tradycji chrześcijańskiej – elementarnych ram prezbiterologii pastoralnej, tj. nauki o prezbiterze jako głosicielu słowa, szafarzu sakramentów i przywódcy wspólnoty wiernych powierzonych jego trosce. Prezbiterologia pastoralna wyłaniająca się z wypowiedzi magisterialnych nie ma naturalnie charakteru „książkowego”. Wymaga zatem usystematyzowania i uporządkowania. Niniejsze opracowanie jest próbą sprostania temu zadaniu zgodnie z metodologicznymi wymogami naukowej refleksji pastoralnej nad codziennym wzrostem Kościoła w mocy Ducha Świętego w kontekście historii.

Słowa kluczowe: prezbiter, tożsamość, teologia pastoralna, kryzys

Keywords: priest, identity, pastoral theology, crisis

Termin „prezbiterologia pastoralna” został wprowadzony do teologii pastoralnej publikacją wydaną w 2016 r.¹ Artykuł stanowi swoiste studium teologiczne nad pastoralną tożsamością prezbitera. Cechą charakterystyczną tego opracowania jest właśnie ów charakter pastoralny. Źródeł takiego podejścia do analizowanej w publikacji problematyki należałoby szukać we wcześniejszym opracowaniu (tego autora) wydanym w 2014 r.² Znajdujemy w nim uzasadnienie zastosowania tego terminu, postrzegane w kontekście podjętej próby zinterpretowania teologii pastoralnej jako eklezjologii pastoralnej³. Czytamy tam m.in.:

Teologia pastoralna mogłaby bardziej precyzyjnie zostać nazwana eklezjologią pastoralną, ponieważ jest nauką o Kościele (gr. εκκλησια). Rzeczywistością Kościoła zajmują się dwie jeszcze inne dziedziny naukowe, a mianowicie: eklezjologia i historia Kościoła, które – znowu w trosce o ściślejszą terminologię – wypadałoby nazwać: pierwszą – eklezjologią dogmatyczną, drugą zaś – eklezjologią historyczną⁴.

Teologiczne studium nad pastoralną tożsamością prezbitera ma miejsce w obszarze badawczym dotyczącym hierarchicznej diakonii Kościoła. Obejmuje ona posługę pasterską biskupów, prezbiterów i diakonów. Skupienie się na urzędowej posłudze prezbiterów jest uzasadnione tym,

że to oni właśnie „na co dzień dźwigają ciężar pracy w winnicy Pańskiej”⁵. Gdyby zbrakło prezbiterów, Kościół nie mógłby w pełni przeżywać „tego podstawowego posłuszeństwa, które zakorzenione jest w samym sercu egzystencji Kościoła oraz jego misji w dziejach: posłuszeństwa wobec polecenia Jezusa «iǳcie więc i nauczajcie wszystkie narody»” (Mt 28,19, a także „to czynicie na moją pamiątkę” (Łk 22,10; por. 1 Kor 11,24)⁶. W tych okolicznościach nie może dziwić fakt, że na żyznym gruncie katolickiej tradycji obudziła się świadomość potrzeby nauki o prezbiteracie, dedukowanej z posoborowej wizji pastoralnej misji Kościoła⁷.

Brak eklezjologicznej refleksji nad pastoralną tożsamością i misją prezbiterów to jedna z głównych przyczyn niepokojącego faktu, że chociaż upłynęło już 50 lat od zakończenia Soboru Watykańskiego II, pomimo pokoleniowej wymiany pasterzy Kościoła, wychowywanych i kształconych w posoborowym okresie, nadal w praktyce pastoralnej dominuje myślenie nader pragmatyczne i klerykalne w duchu XVIII-wiecznej wizji opata Stefana von Rautenstraucha⁸.

¹ M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna. Pastoralna tożsamość współczesnego prezbitera*, Poznań 2016.

² Tenże, *Od teologii do eklezjologii pastoralnej. Zagadnienia fundamentalne*, Poznań 2014.

³ Por. tamże, s. 10-21.

⁴ Tamże, s. 10. Na ten temat także: por. F. Blachnicki, *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971, s. 463; S. Pić-Ninot, *Wprowadzenie do eklezjologii*, tłum. T. Kukułka, Kraków 2002, s. 134-144.

⁵ Por. J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunia*, tłum. W. Szymona, Kraków 2003, s. 139.

⁶ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska, *Pastores dabo vobis* (1992) [dalej: PDV], 1.

⁷ M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 13.

⁸ Por. tamże.

Zarys problematyki związanej z prezbiteriologią pastoralną zostanie przedstawiony według schematu metodologicznego teologii pastoralnej i obejmie: teologiczną ontologię pastoralnej tożsamości współczesnego prezbitera, jej kairológiczny kontekst realizacyjny oraz pastoralną prakseologię. Z uwagi na szerokie przedstawienie owej problematyki zawarte we wspomnianej wcześniej publikacji dotyczącej prezbiteriologii pastoralnej, w niniejszym opracowaniu zagadnienia zostaną jedynie zarysowane. Zgodnie ze sugestią redaktora czasopisma nie tylko sam termin „prezbiteriologia”, ale przede wszystkim wyniki badań zawarte w całościowej koncepcji pozwolą szerszemu gronu odbiorców zapoznać się z tą problematyką.

1. BIBLIJNY WYMIAR PASTORALNEJ TOŻSAMOŚCI PREZBITERA

Teologiczną ontologię pastoralnej tożsamości współczesnego prezbitera wyraża jej biblijny wymiar. Są to aspekty konieczne do uwzględnienia „zawsze i wszędzie” (*semper et ubique*), gdyż cechuje je niezmienny i uniwersalny charakter. Owe aspekty składają się na „teologiczny model prezbiteryatu”, czyli – jak to określił Jan Paweł II – na jego „pastoralno-teologiczną tożsamość”⁹. Właściwe i pogłębione poznanie tej tożsamości „jest niezbędnym warunkiem, a jednocześnie bezpiecznym przewodnikiem i decydującym bodźcem do rozwoju duszpasterskiej działalności Kościoła” (por. PDV 11).

Kluczowym terminem w rozumieniu biblijnego wymiaru pastoralnej tożsamości prezbitera jest „diakonia”, albowiem nie chodzi tutaj w pierwszej kolejności o „urząd, lecz o służbę. Diakonia bowiem nie oznacza posiadania praw i kompetencji, ani też władzy, lecz działanie i zachowanie o charakterze służby”¹⁰. Tę prawdę odnajdujemy w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. W jego Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*¹¹ czytamy, że „urząd zaś ten, który Pan powierzył pasterzom ludu swego, jest prawdziwą służbą, wymownie nazwaną w Piśmie świętym diakonią, czyli posługiwaniem” (LG 24)¹².

Takie rozumienie teologicznej tożsamości prezbitera wyraźnie uwypukla też papież Franciszek, stwierdziwszy w jednej z katechez środowych:

Wszyscy jesteśmy równi, a kiedy jedna strona uważa się za ważniejszą od innych i trochę zadziera nosa, to jest w błędzie. To nie jest powołanie Jezusa. Powołanie, które daje Jezus, wszystkim także i tym którzy zdają się być na najwyższych

⁹ Por. Jan Paweł II, *Prezbiteryat – służebne uczestnictwo w kapłaństwie Chrystusa*. Katecheza wygłoszona podczas śródowej audiencji generalnej (31.03.1993), w: *Wierzę w Kościół jeden, święty, powszechny i apostołski*, Watykan 1996, s. 269.

¹⁰ Por. K.H. Schelkle, *Służby i służby w Kościołach czasów nowotestamentalnych*, „Concilium – Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 1-5 (1969), s. 158.

¹¹ Sobór Watykański II, Konstytucja *Lumen gentium* o Kościele (1964) [dalej: LG].

¹² Por. M. Polak, *Prezbiteriologia pastoralna...*, s. 16-17.

stanowiskach, jest służba. Trzeba służyć innym, uniażaj się. Jeśli znajdziesz kogoś, kto ma najwyższe stanowisko w Kościele i widzisz, że jest próżny, biedny, módl się za niego, bo nie rozumiał, czym jest Boże powołanie¹³.

Wpisana w teologiczną tożsamość prezbiteratu diakonia pozostaje w relacji z trzema prawdami ukazującymi biblijny wymiar pastoralnej tożsamości prezbitera. Zaliczamy do nich: prawdę o jedynym, wiecznym, doskonałym i nowym kapłaństwie Jezusa Chrystusa, czyli prawdę o Jezusie Chrystusie jako „Najwyższym Pasterzu” (por. J 10,11-16; 1 P 5,4.), następnie prawdę o wspólnym kapłaństwie całego Ludu Bożego, tzn. o „królewskim kapłaństwie” wszystkich ochrzczonych (por. Ap 1,6; 5,9-10) i prawdę o pełni ministerialnego kapłaństwa, czyli „pełni świętego posługiwania” w kapłaństwie biskupa (por. LG 21).

Te prawdy zostały wyraźnie potwierdzone w oficjalnym nauczaniu Kościoła, przybliżającym tożsamość prezbitera poprzez jego szczególne uczestnictwo w kapłaństwie Chrystusa, „dzięki któremu wyświęcony staje się, w Kościele i dla Kościoła, rzeczywistym, żywym i przejrzystym obrazem Chrystusa Kapłana, sakramentalnym uobecnieniem Jezusa Chrystusa Głowy i Pasterza”¹⁴. To nauczanie bardzo wyraźnie uwypukla także rozumienie ministerialnego kapłaństwa w kontekście wspólnego kapłaństwa całego Ludu Bożego. „W Duchu bowiem” – czytamy w soborowym *Dekrecie o posłudze i życiu kapłanów* – „wszyscy wierni stają się świętym i królewskim kapłaństwem, składają Bogu duchowe ofiary przez Jezusa Chrystusa i ogłaszają wielkie działania Tego, który ich wezwał z ciemności do przedziwnego swojego światła”¹⁵.

Odniesienie tożsamości pastoralnej prezbitera do „pełni sakramentu kapłaństwa, którą cieszą się biskupi”, realizuje się głównie poprzez jedność z biskupem, szczerą miłość i posłuszeństwo. „To posłuszeństwo kapłańskie, przepojone duchem współpracy, opiera się na samym uczestnictwie w posłudze biskupiej, które zostaje udzielone prezbiterom przez sakrament kapłaństwa i misję kanoniczną” (PO 7).

W zarysowanym powyżej kontekście służebny rys tożsamości pastoralnej kapłana wyraża się w potrójnej służebności: wobec kapłaństwa Chrystusa, wspólnego kapłaństwa Ludu Bożego i pełni ministerialnego kapłaństwa w osobie biskupa. W *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* czytamy: „Kapłan, powołany aktem nadprzyrodzonej, całkowicie darmowej, miłości, powinien miłować Kościół, jak umiłował go Chrystus, poświęcając mu wszystkie swoje siły i oddając się w miłości duszpasterskiej aż do ofiarowania codziennie swojego życia. [...] Kapłan powinien zawsze pamiętać, że Pan i Nauczyciel «nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz aby służyć» (Mk 10,45); że pochylił się, by umyć swoim

¹³ Franciszek, *Kościół potrzebuje apostolskiego zaangażowania świeckich*. Katecheza wygłoszona podczas śródowej audiencji generalnej (15.03.2023), <https://papiez.wiara.pl/doc/8129969>. *Kosciol-potrzebuje-apostolskiego-zaangazowania-swieckich* [dostęp: 21.02.2025].

¹⁴ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Tota Ecclesia* (1994) [dalej: TE], 2.

¹⁵ Sobór Watykański II, *Dekret Presbyterorum ordinis* (1965) [dalej: PO], 2.

uczniom nogi (por. J 13,5), zanim umarł na Krzyżu i posłał ich na cały świat (por. J 20,21)” (por. PO 13 i 16).

Wynikająca z biblijnej tożsamości służba prezbitera w odniesieniu do misji „Najwyższego Pasterza” – Jezusa Chrystusa – oznacza potrzebę integralnego i wiarygodnego uobecniania tej rzeczywistości zbawczej, jaka dla wszystkich ludzkich pokoleń dokonała się w kapłańskiej posłudze Odkupiciela. Zbawiciel, wstępując do chwały Ojca, nie opuścił swego Kościoła: pozostał w nim ze swoim zbawczym orędnem, z misterium paschalnego pojednania i uświęcenia, a także z jednoczącą wszystkich i wszystko mocą Ducha Świętego. Jednakże ta Chrystusowa, pasterska obecność w doczesnych uwarunkowaniach – z uwagi na wiążącą moc „prawa wcielenia” – wymaga wiarygodnego i integralnego uobecniania jej w czasoprzestrzeni jako rzeczywistości zmysłowej i widzialnej¹⁶.

Pastoralna służebność w odniesieniu do wspólnego kapłaństwa całego Ludu Bożego oznacza potrzebę ofiarnej i kompetentnej pomocy ukierunkowanej na świadome i wielkoduszne podjęcie przez ogół wiernych godności „królewskiego kapłaństwa”. Służebność, wpisana w pastoralną tożsamość prezbitera, wyrasta bowiem nie tylko na podłożu prawdy o konieczności sakramentalnego uobecniania w czasie i przestrzeni zbawczego dzieła Jezusa Chrystusa jako „Najwyższego Pasterza” (I P 5,4), ale i prawdy o nie mniej koniecznej aktualizacji chrześcijańskiego powołania do apostołstwa całej wspólnoty eklezjalnej, a zatem i kościelnej laikat obdarzonego godnością „królewskiego kapłaństwa”¹⁷.

Relacja pasterskiego podporządkowania w odniesieniu do „pełni świętego posługiwania” (LG 21) przysługującego biskupom oznacza potrzebę duchowej łączności i pastoralnego poddania się biskupowi, który, jedyny – jako uczestnik trwającej w Kościele sukcesji apostołskiej – obdarzony został pełnią pasterskiej odpowiedzialności i posługiwania. Jan Paweł II stwierdza w tym kontekście:

W posługiwaniu prezbitera winna dominować przede wszystkim intencja współpracy z biskupem. Jeśli prezbyter żyje duchem wiary, rozpoznaje wolę Chrystusa w decyzjach biskupa. Jest zrozumiałe, że czasem, zwłaszcza w chwilach konfrontacji różnych opinii, posłuszeństwo może okazać się rzeczą szczególnie trudną. Jednak posłuszeństwo było główną postawą Jezusa, składającego swą ofiarę i wydało owoce zbawienia dla całego świata. Również prezbyter żyjący wiarą jest świadom, że został powołany do posłuszeństwa, które zgodnie ze słowami Jezusa o zaparciu się siebie obdarza go mocą i chwałą uczestnictwa w owocach ofiary krzyżowej¹⁸.

¹⁶ Por. E. Schillebeeckx, *Chrystus – Sakrament spotkania z Bogiem*, tłum. A. Zuberbier, Kraków 1966, s. 66; M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 21.

¹⁷ Por. M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 22.

¹⁸ Jan Paweł II, *Więzi między prezbiterami i ich biskupami*. Katecheza wygłoszona podczas środowcowej audycji generalnej (25.08.1993), w: *Wierzę w Kościół...*, s. 338.

2. KAIROLOGICZNY WYMIAR TOŻSAMOŚCI PREZBITERA

Zgodnie z przyjętą w koncepcji prezbitologii pastoralnej metodologią kolejny etap analiz prezentuje kairologiczny wymiar pastoralnej tożsamości współczesnego prezbitera. Poucza on o tych aspektach prezbiteryatu, które – jako uwarunkowane czasoprzestrzenią – nie mają, analogicznie do biblijnych przesłanek, niezmiennego i uniwersalnego charakteru, zatem są zobowiązaniem wchodzącym w grę „tu i teraz” (*hic et nunc*), co Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* określa następująco:

Z pewnością to, co w fizjonomii kapłana jest istotne, pozostaje niezmiennie, bowiem w przyszłości tak samo jak dziś musi być on podobny do Chrystusa. [...] Równocześnie życie i posługa kapłana muszą się dostosować do każdej epoki i każdego środowiska [...]. Dlatego musimy jak najbardziej otwierać się na światło Ducha Świętego, by rozpoznawać, dokąd zmierza dzisiejsze społeczeństwo, odkrywać jego głębokie potrzeby duchowe, określać konkretne i główne zadania oraz odpowiadające im metody duszpasterskie, by stosownie odpowiedzieć ludzkim oczekiwaniom” (PDV 5).

Kairologiczne aspekty pastoralnej misji prezbitera pozostają więc w integralnym związku z historycznymi i cywilizacyjnymi przemianami dokonującymi się w otaczającym nas świecie i, jako takie, zakładają adaptacyjny wysiłek w stosunku do nowych wyzwań. Postulowana adaptacja jest z reguły procesem powolnym i długofalowym. Związane z tym nieuchronne „opóźnienia” rodzą zjawisko zwane kryzysem. Obecnie przeżywany przez nas kryzys nie bez racji uważa się za niezwykle złożony i głęboki, jako że procesy przemian cywilizacyjnych uległy, zwłaszcza w ostatnim półwieczu, gwałtownemu przyspieszeniu, upowszechnieniu i radykalizacji. Rodzące się na tym podłożu trudności adaptacyjne zaowocowały w środowisku prezbitarów narastającym niepokojem, niepewnością, dezorientacją, nierzadko również moralną i pastoralną demobilizacją¹⁹.

Aktualny „kryzys socjologicznego modelu prezbiteryatu” można rozpatrywać w dwóch wymiarach: społecznym i psychologicznym. Na płaszczyźnie społecznej wiąże się z przejściem od dawnego społeczeństwa sakralnego do nowoczesnego społeczeństwa zdesakralizowanego. Następstwem tych przemian jest ograniczenie obecności i wpływu prezbitera na całokształt życia społecznego, utrata tego, co zwykło się nazywać „środkami bogatymi”. Na płaszczyźnie psychologicznej kryzys „socjologicznego modelu prezbiteryatu” jest związany z przemianami stosunków międzyludzkich. Współczesny człowiek odkrywa sobie właściwą godność, w tym także najistotniejszy jej atrybut: wolność. Pragnie być podmiotem. Chce być uznany za dorosłego i odpowiedzialnego, za rozmówcę, a nie tylko za

¹⁹ Por. J. Döpfner, *Kapłaństwo: elementy trwałe i zmienne*, „Ateneum Kapłańskie” 3 (1969), s. 321-323; M. Polak, *Prezbitologia pastoralna...*, s. 37.

pouczanego i „zdalnie” kierowanego. Dotyczy to również sfery religijnej i relacji ze wspólnotą eklezjalną²⁰.

Kairologiczny wymiar pastoralnej tożsamości współczesnego prezbitera wyraża się w adekwatnej do ewangelizacyjnego *kairosu* pastoralnej akomodacji obejmującej przede wszystkim trzy składniki: cechy osobowości prezbitera, pastoralną formułę powierzonej mu misji oraz układ relacji z kościelnym laikatem. Stąd socjologiczny model prezbyteratu tworzą wymienione powyżej komponenty, mianowicie postulowane „tu i teraz” cechy osobowości prezbitera, adekwatna do czasowo-przestrzennych uwarunkowań formuła realizowania pasterskiej misji i stosowny układ relacji z kościelnym laikatem.

Nakreślenie postulowanego modelu prezbyteratu i jego poszczególnych składników jest zagadnieniem bardzo obszernym. Wskazana tutaj zostanie jedynie metoda, która powinna być stosowana przy ich określaniu, a jest nią „ewangeliczne rozeznanie”. „Ewangeliczne rozeznanie” to dzieło całego Kościoła na bazie charyzmatu „nadprzyrodzonego zmysłu wiary” (por. LG 12), ofiarowanego przez Ducha Świętego ogółowi wiernych według właściwej każdemu odpowiedzialności. Owo obdarowanie, jak wyjaśnia Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*,

nie polega jednak wyłącznie i koniecznie na wspólnym odczuciu wiernych. Kościół, idąc za Chrystusem, naucza prawdy, która nie zawsze jest zgodna z opinią większości. Słucha on głosu sumienia, a nie „siły” [...]. Docenia badania socjologiczne i statystyczne, o ile okazują się pożyteczne dla uchwycenia kontekstu historycznego, w którym rozwija działalność pasterską i dla lepszego poznania prawdy; badania te nie mogą jednak być uważane za zmysł wiary²¹.

Kairologiczny walor badań empirycznych zakłada krytyczny i autorytatywny osąd uzyskanych danych w świetle Bożego Objawienia. To zadanie – łącznie z misją wychowywania wiernych do coraz dojrzalszej oceny ewangelicznej – należy do kompetencji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła²². Uwzględniając to, kairologiczna analiza posoborowego kryzysu prezbyterialnej tożsamości powinna odwoływać się nade wszystko do wypowiedzi Magisterium, i to zarówno, gdy chodzi o prezentację „ewangelicznego rozeznania” owego kryzysu, jak i wyłaniających się na tym podłożu „pastoralnych wyzwania”, czego specyficznym wyrazem jest z jednej strony postulat „nowej ewangelizacji” Jana Pawła II (por. PDV 82), a z drugiej profetyczny apel papieża Franciszka o „duszpasterskie nawrócenie”²³. W ostatnich latach powyższe postulaty powinny zostać dopełnione „synodalnym nawróceniem”. W przemówieniu z okazji 50. rocznicy ustanowienia Synodu

²⁰ Por. E. Pin, *Zróźnicowanie funkcji kapłańskiej*, „Concilium – Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 5 (1969) 1, s. 180n.

²¹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981) [dalej: FC], 5.

²² Por. tenże, Encyklika *Veritatis splendor* (1993) [dalej: VS]; F. Arduzzo, *Magisterium Kościoła – posługa słowa*, tłum. M. Stebart, Kraków 2001, s. 56.

²³ Por. Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013) [dalej: EG], 27.

Biskupów papież Franciszek stwierdził: „droga synodalności jest drogą, której Bóg oczekuje od Kościoła trzeciego tysiąclecia”²⁴. We Franciszkową koncepcję „synodalnego nawrócenia” wpisana jest m.in. „zmiana sposobu bycia w Kościele”, obejmująca także, a może zwłaszcza, prezbiterów²⁵.

Wskazany powyżej aspekt „osobowościowy” wymaga zatem dowartościowania troski o ludzką i chrześcijańską dojrzałość pasterską. W aspekcie „formuły pasterzowania” postuluje przesunięcie akcentu z „egzekucji” religijno-moralnych zobowiązań na korzyść inicjatyw formacyjnych, organicznych i personalizujących (por. VS 84-85), a w aspekcie „relacji z wiernymi” docenienie wagi partnerstwa, osobowego kontaktu, dialogu i współpracy, synodalnego podążania prezbiterów z Ludem Bożym. Szczególne znaczenie będzie tutaj mieć wprowadzanie zaleceń ostatniego Synodu, zwłaszcza metody „eklezyjalnego rozeznania”²⁶, w życie wspólnot kościelnych.

3. PASTORALNA PRAKSEOLOGIA MISJI PREZBITERA

Pastoralna prakseologia misji prezbitera dopełnia wskazane poprzednio dwa etapy badań w obszarze prezbiterologii pastoralnej. Chodzi tutaj o nakreślenie elementarnej struktury pastoralnej misji prezbitera. Prezbiterzy, na mocy konsekracji dokonanej przez Ducha Świętego w sakramencie święceń, otrzymują nadprzyrodzone obdarowanie zabezpieczające zbawczą skuteczność zleconego im posługiwania. Od nich samych wymaga się tylko jednego: służebności i wierności zarówno swojej teologicznej tożsamości, jak i kairologicznym wyzwaniom epoki, w jakiej żyją.

Pastoralna prakseologia określa elementarne wymogi owej służebności i wierności ze szczególnym uwzględnieniem ich optymalizacji i melioracji, zgodnie z soborową zasadą: *Ecclesia semper reformanda*²⁷. Jan Paweł II, odwołując się do nauczania *Vaticanum II* (por. LG 5), wpisał prakseologiczne imperatywy posługi prezbitera w trojaki wymiar strukturalny Kościoła rozpatrywanego jako tajemnica (*mysterium*), komunია (*communio*) i misja (*missio*)²⁸. W Adhortacji apostoelskiej *Pastores dabo vobis* czytamy:

²⁴ Por. Franciszek, „Synodalność” konstytutywnym wymiarem Kościoła. Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17.10.2015), 5, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/synodalnosc_17102015.html [dostęp: 21.02.2025].

²⁵ Por. T. Szałanda, *Nawrócenie synodalne w rozumieniu papieża Franciszka*, „Symposium” 1 (2022), s. 66-67.

²⁶ Por. XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunია, uczestnictwo, misja*, dokument końcowy, Watykan 2024, 81-86.

²⁷ Por. P.M. Zulehner, *Pastoraltheologie. Fundamentalpastoral*, t. 1, Düsseldorf 1989, s. 15.

²⁸ Por. M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 85-86.

Wyświęcony kapłan jest sługą Chrystusa obecnego w Kościele jako tajemnicy, komunii i misji. Poprzez uczestnictwo w „namaszczeniu” oraz w „misji” Chrystusa, może kontynuować w Kościele Jego modlitwę, Jego słowo, Jego ofiarę, Jego zbawczą działalność. Jest więc sługą Kościoła – tajemnicy, ponieważ dokonuje kościelnych i sakramentalnych znaków obecności Chrystusa zmartwychwstałego. Jest sługą Kościoła – komunii, ponieważ – w jedności z biskupem i w ścisłej więzi z całym *presbyterium* – tworzy jedność wspólnoty, w której współistnieją zgodnie różne powołania, charyzmaty i posługi. Jest wreszcie sługą Kościoła – misji, ponieważ dzięki niemu wspólnota głosi Ewangelię i daje jej świadectwo (PDV 16).

Ta trojaka, prezbiterialna służebność określa elementarną strukturę pastoralnej posługi prezbitera. Wcześniejsze refleksje nad prezbiteratem ujmowały prakseologiczne wymogi pastoralne z reguły w kontekście pasterskiego *agere*, czyli misyjnego wymiaru Kościoła, wyodrębniając w tych ramach prezbiterialną odpowiedzialność za uobecnianie w świecie prorockiej, kapłańskiej i królewskiej misji Jezusa Chrystusa. Na pastoralne znaczenie komunijnego wymiaru posługi prezbitera oraz pastoralny walor duchowości kapłańskiej zwrócił uwagę Sobór Watykański II w Dekrecie *Presbyterorum ordinis*. Można zatem stwierdzić, iż w magisterialnych wypowiedziach z ostatnich lat zawiera się dość wyraźna sugestia wskazująca na potrzebę wyznaczenia prymatu w pastoralnej refleksji nad prakseologicznym obliczem prezbiteratu problematyce związanej z życiem prezbitera w jego misteryjnym i komunijnym wymiarze, a nie – jak dotąd – problematyce dotyczącej tylko posługi prezbitera, zresztą zgodnie z normatywnym scholastycznym zasadą: *agere sequitur esse*. Ową zasadę zastosował Jan Paweł II w posynodalnej Adhortacji apostolskiej o formacji prezbiterów we współczesnym świecie, zwracając przy tym uwagę na to, iż związek prezbitera z Jezusem Chrystusem, a w Nim z Jego Kościołem, jest nade wszystko osadzony w samym fakcie bycia prezbiterem na mocy konsekracji – namaszczenia sakramentalnego, a dopiero wtórnie – choć niemniej istotnie – w pasterskim działaniu, czyli w misji i w posłudze (por. PDV 16).

Wewnętrzna zasada ożywiająca i kierująca tak rozumianym procesem budowania pożądanej jedności posługi i życia jest specjalny charyzmat Ducha Świętego – dar sakramentu święceń, określany mianem: „miłość pasterska” (*caritas pastoralis*). Ów dar wyrażający najgłębszą istotę sakramentalnego upodobnienia prezbitera do Jezusa Chrystusa – Głowy i Pasterza Kościoła – uzdalnia go do tego, aby z pełnionego ministerium mógł uczynić przedmiot uświęcającej go miłości (por. PDV 23; TE 43)²⁹. I właśnie ta obiektywna rzeczywistość staje się podłożem pod odpowiadający jej etos, który nie może być niczym innym, jak tylko „umiłowaniem pracy” w jej pasterskim rozumieniu. Prezbiter zostaje przecież wybrany przez Jezusa Chrystusa nie jako „rzecz”, ale „osoba”. Nie jest więc bezwładnym i biernym narzędziem, lecz – jak to określa *Vaticanum II* – „narzędziem

²⁹ Por. P. Socha, *Życie duchowe kapłana*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (1993), s. 228–230.

żywym” (por. PO 12), co oznacza, że w sprawowanie posługi musi być w sposób jak najbardziej świadomy, wolny i odpowiedzialny zaangażowana cała jego osoba. W Adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* czytamy:

Związek z Chrystusem, który zapewnia konsekracja i upodobnienie płynące z sakramentu kapłaństwa ustanawia w kapłanie i wymaga od niego następnego związku, który opiera się na „intencji”, czyli świadomej i wolnej woli czynienia, za pośrednictwem znaku sakramentalnego, tego, co pragnie czynić Kościół. Tego rodzaju związek, w sposób naturalny staje się bardzo szeroki i niezwykle głęboki, obejmując rozum, uczucia, życie, to znaczy cały ciąg „predyspozycji” moralnych i duchowych odnoszących się do znaków posługiwania spełnianych przez kapłana (PDV 25)³⁰.

Elementarną strukturę pastoralnej posługi prezbitera można przedstawić, odwołując się do słów z II Listu do Koryntian apostoła Pawła, stanowiących jedno z pozdrowień liturgicznych: „Łaska naszego Pana Jezusa Chrystusa, miłość Boga i dar jedności w Duchu Świętym niech będą z wami wszystkimi!” (2 Kor 13,13).

Punktem wyjścia dla analiz w poszczególnych wymiarach posługi prezbitera jest obdarowanie. Zarysowując prorockie oblicze posługi prezbitera, należałoby wyjść od obdarowania słowem miłości przez Boga Ojca (dar wiary). Wynika z niego misja przepowiadania słowa Bożego, w którą wpisana jest odpowiedzialność pasterska za: proklamację zbawczego orędzia (liturgia Słowa), objaśnianie prawdy Bożej (homilia, katecheza, popularyzacja wiedzy religijnej) i formację wiernych do egzystencjalnego słuchania słowa Bożego (wprowadzenie do komunii słowa Bożego).

Kapłańskie oblicze pastoralnej posługi prezbitera wiąże się z obdarowaniem łaską przez Pana, Jezusa Chrystusa (dar świętości). W owym darze ma swoje źródło misja uobecniania paschalnego Misterium Zbawiciela w liturgii. Związana z tym odpowiedzialność pasterska jest również odpowiedzialnością za sumienne, gorliwe, wierne i godne szafarstwo sakramentów i sakramentaliów, za owocne, świadome, pobożne i czynne uczestnictwo wiernych w liturgii Kościoła oraz za kościelną „pedagogię świętości”, w której fundamentalne znaczenie ma duszpasterstwo miłosierdzia.

Ostatni element Pawłowego pozdrowienia to dar jedności w Duchu Świętym. To obdarowanie stanowi podstawę kościelnej komunii i określa królewskie oblicze pastoralnej posługi prezbitera. Wynika z niej misja prezbitera, polegająca na podjęciu posługi formacji chrześcijańskiej dojrzałości. Zawiera ona w sobie odpowiedzialność pasterską za kierowanie wspólnotą wiernych, towarzyszenie im w procesie odczytywania i podejmowania ich chrześcijańskiego powołania oraz za kościelne świadectwo czynnej miłości (apostolat charytatywny i społeczny).

³⁰ Por. M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 89.

ZAKOŃCZENIE

Posoborowy kryzys kościelnego prezbyteratu z jednej strony, natomiast z drugiej ewangelizacyjne wyzwania trzeciego tysiąclecia chrześcijańskiej ery ujawniły na nowo potrzebę i doniosłość pogłębionej i wszechstronnej refleksji na temat tożsamości prezbytera i jego posłannictwa w Kościele. Nad wyraz istotną rolę w tym swoistym, „rehabilitacyjnym” procesie prezbyterologii pastoralnej odegrało Magisterium, które poczuło się zobowiązane do „umacniania wiary” (por. Łk 22,32) szeregowych przedstawicieli eklezjalnego *ordo presbyterorum* w przekonaniu, że „są absolutnie niezbędni Kościołowi i światu”, a w konsekwencji „muszą rozmawiać się w Chrystusie Dobrym Pasterzu, kształtować swoje serca według Jego serca”, aby „wyjść na drogi świata jako Jego żywe wizerunki” i „głosić wszystkim Chrystusa Drogę, Prawdę i Życie” (por. PDV 82). „Można stwierdzić” – czytamy w Adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* – „że po Soborze nie było wystąpienia Magisterium, które by w jakiejś mierze nie uwzględniło, wprost lub pośrednio, sensu obecności kapłanów we wspólnocie, ich roli oraz nieodzowności w Kościele i świecie” (PDV 3). Wyłaniająca się z tych magisterialnych wypowiedzi prezbyterologia pastoralna nie ma – rzecz jasna – „podręcznikowego” oblicza, dlatego wymaga systematyzacji i uporządkowania. Niniejsze opracowanie stanowi próbę podjęcia takiego zadania zgodnie z metodologicznymi wymaganiami naukowej refleksji pastoralnej nad „codziennym wzrastaniem Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii” (por. PDV 57)³¹.

BIBLIOGRAFIA

- XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja*, dokument końcowy, Watykan 2024.
- Ardusso F., *Magisterium Kościoła – posługa słowa*, tłum. M. Stebart, Kraków 2001.
- Blachnicki F., *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971.
- Döpfner J., *Kapłaństwo: elementy trwałe i zmienne*, „Ateneum Kapłańskie” 3 (1969), s. 321-349.
- Franciszek, „Synodalność” konstytutywnym wymiarem Kościoła. Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17.10.2015), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/synodalnosc_17102015.html [dostęp: 21.02.2025].
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013).
- Franciszek, *Kościół potrzebuje apostolskiego zaangażowania świeckich*. Katecheza wygłoszona podczas środowiej audyencji generalnej (15.03.2023), <https://papiez.>

³¹ Por. tamże, s. 192.

- wiara.pl/doc/8129969.Kosciol-potrzebuje-apostolskiego-zaangazowania-swieckich [dostęp: 21.02.2025].
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* (1992).
- Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor* (1993).
- Jan Paweł II, *Prezbiterat – służebne uczestnictwo w kapłaństwie Chrystusa*. Katecheza wygłoszona podczas śródowej audiencji generalnej (31.03.1993), w: *Wierzę w Kościół jeden, święty, powszechny i apostolski*, Watykan 1996, s. 265-269.
- Jan Paweł II, *Więzi między prezbiterami i ich biskupami*. Katecheza wygłoszona podczas śródowej audiencji generalnej (25.08.1993), w: *Wierzę w Kościół jeden, święty, powszechny i apostolski*, Watykan 1996, s. 335-338.
- Kongregacja Duchowieństwa, *Dyrektorium Tota Ecclesia* (1994).
- Pié-Ninot S., *Wprowadzenie do eklezjologii*, tłum. T. Kukułka, Kraków 2002.
- Pin E., *Zróźnicowanie funkcji kapłańskiej*, „Concilium – Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 1-5 (1969), s. 178-186.
- Polak M., *Od teologii do eklezjologii pastoralnej. Zagadnienia fundamentalne*, Poznań 2014.
- Polak M., *Prezbiterologia pastoralna. Pastoralna tożsamość współczesnego prezbitera*, Poznań 2016.
- Ratzinger J., *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*, tłum. W. Szymona, Kraków 2003.
- Schelkle K.H., *Służby i służby w Kościołach czasów nowotestamentalnych*, „Concilium – Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 1-5 (1969), s. 152-164.
- Schillebeeckx E., *Chrystus – Sakrament spotkania z Bogiem*, tłum. A. Zuberbier, Kraków 1966.
- Sobór Watykański II, Dekret *Presbyterorum ordinis* (1965).
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (1964).
- Socha P., *Życie duchowe kapłana*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (1993), s. 223-237.
- Szałanda T., *Nawrócenie synodalne w rozumieniu papieża Franciszka*, „Symposium” 1 (2022), s. 55-71.
- Zulehner P.M., *Pastoraltheologie. Fundamentalpastoral*, t. 1, Düsseldorf 1989.